

1. חוק המזונות

חוק המזונות מבטיח תשלום לנשים גרושות, נפרדות, ידועות בציבור או מי שנישאו שנית, שבית הדין פסק להן מזונות, אך החייב בדמי המזונות אינו ממלא את חובתו כלפיהן. סכום התשלום הוא הסכום שנקבע בפסק הדין או הסכום שנקבע בתקנות חוק המזונות - הנמוך בהם, כאשר דמי המזונות שנפסקו גבוהים מהתשלום המתחייב מן התקנות, ישולם הסכום שנקבע בתקנות ובכפוף למבחן הכנסות. שיעור דמי המזונות שנקבע בתקנות שווה לשיעור הגמלה להבטחת הכנסה למשפחות חד-הוריות.

המוסד לביטוח לאומי אחראי גם לגביית דמי המזונות שנפסקו בפסק הדין באמצעות הליכי הוצאה לפועל הננקטים נגד החייב. לפיכך זכאית לתשלום מזונות מן הביטוח הלאומי רק אישה שאינה נוקטת בעצמה הליכים לביצוע פסק הדין או שהפסיקה הליכים כאלה לפני שהגישה בקשה למוסד. כאשר המוסד גובה מן החייב סכום הגבוה מן הסכום ששולם לאישה, היא זכאית לקבל את ההפרש. התיקונים שהונהגו במבחן ההכנסות בחוק הבטחת הכנסה השפיעו גם על אוכלוסייה זו. בשנת 2015 נמשכה הירידה שהחלה לפני כעשור במספר הנשים שקיבלו דמי מזונות מהמוסד לביטוח לאומי - בשיעור של כ-4% בכל שנה עד 2008, ולאחר מכן בשיעור מתון יותר - כ-2.5% בממוצע לשנה. בשנת 2015 שולמו דמי מזונות לכ-17,000 נשים בממוצע לחודש - המספר הנמוך ביותר בעשרים השנים האחרונות. נוסף על כך, כפי שיצוין בהמשך, הוסיף להצטמצם מספרן של הנשים שקיבלו גם דמי מזונות וגם גמלה להבטחת הכנסה.

2. מקבלות דמי מזונות

מאפייני הדמוגרפיה של הנשים שקיבלו דמי מזונות ב-2015 ממשיכים את המגמות של השנים האחרונות: כ-67% מהן היו גרושות, כ-13% חיו בנפרד מבן זוגן אף שעדיין היו נשואות לו, 9% נישאו שנית, והיתר, כ-11%, היו ידועות בציבור (לוח 1). יש לציין כי קיימת מגמת ירידה מתמשכת בשיעור הגרושות בכלל המקבלות - מ-72.8% ב-2005 ל-67.2% ב-2015, ועלייה בשיעור הרווקות - מ-5% ב-2005 ל-11% ב-2015. ב-2015 רוב הנשים שקיבלו דמי מזונות (כ-77%) היו אמהות לילד אחד או לשניים וכ-9% היו אמהות לארבעה ילדים ויותר (62% ו-17% מכלל המשפחות עם ילדים באוכלוסייה - בהתאמה).

בשנים האחרונות ניכרת ירידה במספר המקבלות דמי מזונות - מכ-20 אלף נשים ב-2010 לכ-17 אלף ב-2015 (לוח 2). ירידה זו מוסברת, לפחות בחלקה, בהעברת הגבייה לידי רשויות ההוצאה לפועל והגברת האכיפה נגד מי שאינם משלמים דמי מזונות לבנות זוגן.

התפלגות המקבלות דמי מזונות לפי פסקי דין ומאפייני התעסוקה שלהן הושפעו ב-2003 מתיקוני החקיקה, אך לא באופן ניכר. 76% מהנשים קיבלו מזונות לפי פסקי דין והשאר לפי התקנות, 5% קיבלו את מלוא השיעור הנקוב בתקנות וכ-19% קיבלו תשלום מופחת בגין הכנסות מעבודה. הסכום הממוצע ששולם לנשים ב-2015 היה כ-21% מהשכר הממוצע במשק (כ-1,927 ש"ח לחודש), אך יש פער גדול בין הסכום שקיבלו נשים לפי פסק דין לבין הסכום ששולם לפי התקנות: לפי פסקי דין הסכום הממוצע היה 21% בלבד מהשכר הממוצע, ואילו לפי התקנות - 35% למי שקיבלה את מלוא השיעור ו-19% למי שקיבלה שיעור מופחת (לוח 3).

כ-44% מן המקבלות דמי מזונות ב-2015 עבדו (לעומת כ-64% בקרב הנשים הנשואות), אך מצבן הכלכלי לא היה שפיר. הסכום שנפסק לרובן בבית הדין היה נמוך עד כי לא היה צורך לעשות מבחן הכנסות (מאחר שבקביעת פסק הדין מובאת בחשבון הכנסתה של האישה מעבודה). סכום דמי המזונות הממוצע שקיבלו נשים עובדות הגיע ל-17% בקירוב מהשכר הממוצע במשק. בתוספת

לוח 1

מקבלות דמי מזונות לפי מצב משפחתי (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2011-2015

שנה	סך הכל		נשואה לחייב	גרושה	נשואה שנית	אחר
	מספרים מוחלטים	אחוזים				
2011	19,438	100.0	13.7	68.7	8.7	8.9
2012	18,745	100.0	13.2	68.2	9.2	9.4
2013	18,283	100.0	13.4	67.6	9.0	10.0
2014	17,736	100.0	13.0	67.3	9.2	10.5
2015	16,689	100.0	12.7	67.2	9.0	11.2

לוח 2

מקבלות דמי מזונות לפי סוג התשלום (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2011-2015

שנה	סך הכל		תשלום לפי תקנות		תשלום לפי פסק דין
	מספרים מוחלטים	אחוזים	מלא	בהפחתה	
2011	19,438	100.0	5.2	21.7	73.1
2012	18,745	100.0	4.9	20.9	74.2
2013	18,283	100.0	5.3	20.5	74.2
2014	17,736	100.0	5.1	19.6	75.3
2015	16,689	100.0	5.0	19.4	75.6

לוח 3

תשלום ממוצע של דמי מזונות כאחוז מהשכר הממוצע במשק,
לפי סוג התשלום ועבודה, 2011-2015

עבודה		סוג התשלום			סך הכל	שנה
לא עובדת	עובדת	לפי פסק דין	לפי התקנות			
			מופחת	מלא		
24.2	16.5	20.1	18.8	35.8	20.6	2011
24.1	16.6	20.2	18.9	35.6	20.7	2012
24.1	16.7	20.8	19.2	35.4	20.8	2013
24.0	16.9	20.4	19.1	35.5	20.9	2014
23.7	16.6	20.0	18.8	35.1	20.6	2015

ההכנסות שהיו להן מעבודה, הגיעה הכנסתן הכוללת הממוצעת לכ-40% מהשכר הממוצע במשק - שיעור הגבוה ב-15% בלבד מסכום דמי המזונות הממוצע של נשים שקיבלו את מלוא התשלום לפי התקנות.

מנתונים אלה עולה, שחוק המזונות כשלעצמו אינו מבטיח לכל הנשים הנזקקות לו את הכנסת המינימום, ולכן נשים שבית דין פסק להן דמי מזונות נמוכים ושאינן להן כל הכנסה אחרת, או שהכנסתן ממקורות אחרים נמוכה מאוד, זכאיות להשלמת הכנסה מהמוסד לביטוח לאומי מכוח חוק הבטחת הכנסה, אם מתקיימים בהן כל תנאי הזכאות האחרים להשלמת הכנסה. ואכן, ב-2015 3,430 נשים בממוצע שקיבלו דמי מזונות מדי חודש קיבלו גם השלמת הכנסה, לעומת 6,892 ב-2006 - ירידה מכ-30% מכלל הנשים שקיבלו דמי מזונות ב-2006 לכ-21% ב-2015.

